

Edukacja związana tematycznie z ochroną przyrody w Lasach Państwowych realizowana przez inne jednostki

Ewa Referowska-Chodak

Abstrakt. W artykule przedstawiono wyniki badań ankietowych, w których brali udział przedstawiciele wybranych urzędów gmin, powiatów i województw, jak również regionalni dyrektorzy ochrony środowiska i dyrektorzy parków krajobrazowych. Przedstawili oni inicjatywy edukacyjne, związane z tematyką ochrony przyrody w Lasach Państwowych, które realizują lub zamierzają realizować we współpracy z innymi podmiotami (bez udziału Lasów Państwowych). Łącznie zgłoszono co najmniej 256 działań. Można zauważyć, że opisane inicjatywy nie są równomiernie rozłożone na terenie Lasów Państwowych, koncentrują się głównie na obrzeżach Polski. Obejmują nie tylko zajęcia i akcje edukacyjne, ale także infrastrukturę i materiały potrzebne do ich realizacji. Wiele inicjatyw wiąże się z czynnym zaangażowaniem odbiorców, co ma pozytywny wpływ na efektywność edukacji. Dominującym partnerem wszystkich typów respondentów były organizacje pozarządowe. Badania wykazały dość szerokie edukacyjne zaangażowanie w tematykę ochrony przyrody w Lasach Państwowych innych podmiotów, jednak nie wiadomo do końca, w jaki sposób prezentowane są wspomniane treści. Może to mieć znaczenie dla społecznego odbioru pracy leśników.

Słowa kluczowe: edukacja ekologiczna, Lasy Państwowe, rozmieszczenie inicjatyw edukacyjnych, charakter inicjatyw edukacyjnych, partnerzy działań edukacyjnych

Abstract. Education thematically connected with nature protection in the State Forests, implemented by other entities. The article presents the results of surveys, in which representatives of selected offices of communes, poviats and voivodeships, as well as regional directors of environmental protection and landscape park directors participated. They presented educational initiatives related to the subject of nature conservation in the State Forests, which they implement or intend to implement in cooperation with other entities (without the participation of the State Forests). A total of at least 256 activities were submitted. It can be noticed that the described initiatives are not evenly spread over the territory of the State Forests, because they mainly concentrate on the outskirts of Poland. They include not only educational activities and campaigns, but also the infrastructure and materials needed to implement them. Many initiatives imply an active involvement of recipients, which has a positive impact on the effectiveness of education. The dominant partner of all types of respondents were non-governmental organizations. The research has shown a fairly broad educational involvement in the subject of nature protection in the State Forests of other entities, however, it is not entirely clear how these contents are presented. This may be important for the social acceptance of the work of foresters.

Key words: environmental education, State Forests, distribution of educational initiatives, nature of educational initiatives, partners of educational activities

Wstęp

Zrównoważony rozwój to rozwój, który zaspokaja podstawowe potrzeby wszystkich ludzi oraz zachowuje, chroni i przywraca zdrowie i integralność ekosystemów, bez zagrożenia możliwości zaspokojenia potrzeb przyszłych pokoleń i bez przekraczania długookresowych granic pojemności ekosystemów (za: Pawłowski 2011). Jedną z najcenniejszych i najlepiej zachowanych formacji roślinnych w Polsce są lasy (Denisiuk 1993). Dlatego szczególnie w odniesieniu do ich użytkowania należy przestrzegać zasad rozwoju zrównoważonego. Zgodnie z przytoczoną definicją dotyczyć to będzie realizacji różnorodnych potrzeb ludzi (podstawowych, jak np. drewno na opał, ale też tych wyższego rzędu, jak np. doznania estetyczne), jak również ochrony leśnej przyrody, na każdym poziomie różnorodności biologicznej (genetycznym, gatunkowym, ekosystemowym i krajobrazowym). W tej ostatniej kwestii duże znaczenie mają wysiłki podejmowane przez leśników, organy i służby ochrony przyrody, wolontariuszy organizacji pozarządowych oraz osoby prywatne. Jednak powodzenie tych działań jest częściowo zależne od świadomości ekologicznej społeczeństwa. Ma ono bowiem prawo do korzystania z lasów stanowiących własność Skarbu Państwa (Ustawa 1991 – art. 26.1). Przy braku wiedzy i zrozumienia dla zagadnień związanych z ochroną leśnej przyrody, może dochodzić do nawet niezamierzonych konfliktów. Dlatego duże znaczenie ma edukacja w tym zakresie społeczeństwa. Jest ona prowadzona przez leśników z Lasów Państwowych (np. Chrzanowski 2017), ale także przez inne podmioty, co nie jest w skali Polski kompleksowo udokumentowane.

Celem niniejszej publikacji jest przedstawienie edukacyjnych inicjatyw realizowanych czy planowanych przez podmioty inne, niż Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe (dalej: Lasy Państwowe), mających jednak związek z ochroną przyrody na terenach administrowanych przez tę instytucję. Jest to przyczynek do poznania rozmieszczenia i różnorodności tych inicjatyw, jak również nawiązywanej w tym celu współpracy pomiędzy różnymi podmiotami.

Metodyka

Materiał zebrano w trakcie szerszych badań ankietowych, przeprowadzonych w latach 2013-2014, a dotyczących społecznych oczekiwań względem ochrony przyrody w Lasach Państwowych do 2030 roku (Referowska-Chodak i in. 2015). Informacje o realizowanych czy planowanych przedsięwzięciach edukacyjnych, związanych tematycznie z ochroną przyrody w Lasach Państwowych, udzielane były „przy okazji”, jako element odpowiedzi na pytania szerzej sformułowane.

Pierwsze z nich brzmiało następująco: „Czy współdziałają Państwo i/lub wspierają organizacje ekologiczne (bądź inne jednostki), których działalność obejmuje ochronę przyrody na terenach Lasów Państwowych?” W przypadku twierdzącej odpowiedzi respondenci proszeni byli o podanie nazwy organizacji/jednostki, nazwy nadleśnictwa, którego ta współpraca dotyczy oraz czego ta współpraca dotyczy. Na to pytanie odpowiadali wójtowie/burmistrzowie gmin wiejskich/miejsko-wiejskich (uzyskano wypełnione ankiety od 747 podmiotów), starostowie powiatów ziemskich (180), wojewodowie (11) i regionalni dyrektorzy ochrony środowiska (6). Dyrektorzy parków krajobrazowych odpowiadali na pytanie o lekko zmodyfikowanej treści: „Czy planują Państwo współdziałanie w zakresie ochrony przyrody w Lasach Państwowych z jednostkami organizacyjnymi oraz osobami prawnymi i fizycznymi?”. W odpowiedzi – podobnie jak wcześniej – proszono o podanie nazwy organizacji/jednostki, nazwy nadle-

śnictwa, którego ta współpraca ma dotyczyć oraz czego ta współpraca ma dotyczyć (uzyskano odpowiedzi z 86 parków krajobrazowych).

Drugi typ pytań dotyczył planowanych do roku 2030 założeń i działań względem ochrony przyrody w Lasach Państwowych, zapisanych w następujących dokumentach: strategia rozwoju gminy, gminny program ochrony środowiska, powiatowy program ochrony środowiska, wojewódzki program ochrony środowiska. Na to pytanie odpowiadali (odpowiednio) wójtowie/burmistrzowie gmin wiejskich/miejsko-wiejskich, rady gminne (uzyskano wypełnione ankiety od 291 podmiotów), zarządy powiatów ziemskich (109), rady w/w powiatów (85), zarządy województw (11) i komisje ds. środowiska sejmików wojewódzkich (1). W przypadku dyrektorów parków krajobrazowych pytano o planowane sporządzanie projektu planu ochrony dla parku, w tym m.in. o planowane prace związane z ochroną przyrody na terenie Lasów Państwowych w odniesieniu do poszczególnych nadleśnictw.

Jako inicjatywy edukacyjne z zakresu szeroko pojętej ochrony przyrody w Lasach Państwowych klasyfikowano wszelkie działania, które mają związek z przekazywaniem/nabywaniem wiedzy z tego zakresu, jak również kształtowaniem postaw odbiorców, a zatem m.in. tworzenie ścieżek dydaktycznych, warsztaty, pogadanki czy konkursy ekologiczne, a także ekologiczne akcje sprzątania lasu. Ze względu na fakt, że informacje pomiędzy różnymi organami tego samego szczebla (gminy lub powiatu) powtarzały się w ankietach, przedstawiono ostatecznie dane ujednolicone dla poszczególnych gmin i powiatów (stąd tytuły kolumn i wierszy w tabeli 3: gmina, powiat). W tabelach 1 i 2 zestawiono informacje o inicjatywach edukacyjnych w układzie jednostkowym – a zatem w przypadku zgłoszenia przez podmiot grupy działań, rozbito je na działania pojedyncze. Jeśli były to działania realizowane w różnych nadleśnictwach, to dla każdego nadleśnictwa liczono je oddzielnie. W tabeli 3 podani są partnerzy działań danego podmiotu, przy czym dany partner liczony był raz niezależnie od liczby działań (wymienionych w grupie) w danym nadleśnictwie, chyba że został wymieniony też w innym układzie partnerów przy innym działaniu. Szczegółowe zestawienie wszystkich inicjatyw edukacyjnych znajduje się w bazowym opracowaniu Referowskiej-Chodak i in (2015).

Wyniki

Inicjatywy edukacyjne, związane tematycznie z ochroną przyrody w Lasach Państwowych, zostały zgłoszone w ankietach wypełnionych przez pracowników urzędów gmin (75 inicjatyw), starostw (60), parków krajobrazowych (87) i regionalnych dyrektorów ochrony środowiska (34). Zlokalizowane były na terenie 127 nadleśnictw, przy czym w zależności od regionalnej dyrekcji Lasów Państwowych (LP) obejmowały od 0 do 95% ogólnej liczby nadleśnictw (tab. 1). Przedstawiono co najmniej 256 inicjatyw edukacyjnych. Co najmniej, ponieważ do części zgłoszonych ogólnych haseł np. „edukacja ekologiczna” przypisanych było więcej, niż jeden partner, a na podstawie treści ankiety nie można było rozstrzygnąć, czy wszyscy partnerzy realizowali wspólne działanie, czy też respondent realizuje odrębne działania z każdym z nich. Aż 51% realizowanych i proponowanych działań odniosło się do terenu czterech regionalnych dyrekcji LP: katowickiej, krakowskiej, lubelskiej i szczecińskiej (tab. 1).

Tab. 1. Przestrzenne rozmieszczenie inicjatyw edukacyjnych, przedstawionych przez ankietowane podmioty
Table 1. Spatial arrangement of educational initiatives presented by the surveyed entities

Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych	Liczba nadleśnictw, w których zgłoszono inicjatywy (udział % w ogólnej liczbie nadleśnictw w RDLP)	Łączna liczba inicjatyw w RDLP
Białystok	2 (6,5%)	4
Gdańsk	2 (13,3%)	3
Katowice	19 (50,0%)	34
Kraków	8 (50,0%)	31
Krosno	2 (7,7%)	5
Lublin	9 (36,0%)	34
Łódź	5 (26,3%)	10
Olsztyn	13 (39,4%)	27
Piła	- (0%)	-
Poznań	4 (16,0%)	8
Radom	3 (13,0%)	7
Szczecin	19 (54,3%)	31
Szczecinek	4 (13,3%)	5
Toruń	8 (29,6%)	10
Warszawa	3 (21,4%)	10
Wrocław	7 (21,2%)	13
Zielona Góra	19 (95,0%)	24
Lasy Państwowe (suma)	127 (37,4%)	256

Działania edukacyjne, zgłoszone przez respondentów, zostały podzielone na pięć grup tematycznych: akcje edukacyjne, miejsca związane z edukacją, zajęcia edukacyjne, inicjatywy o charakterze naukowym oraz materiały edukacyjne (tab. 2). Najliczniej reprezentowaną grupą (35,5% wszystkich inicjatyw) były zajęcia edukacyjne z wiodącą kategorią „edukacja ekologiczna”, a najmniej licznie reprezentowane były inicjatywy o charakterze naukowym (3,1%). Należy przy tym przypomnieć, że kategoria „edukacja ekologiczna” może być niedoszacowana ilościowo ze względu na brak precyzyjnych opisów w niektórych ankietach.

Opisane w ankietach przedsięwzięcia edukacyjne respondenci realizowali lub planowali we współpracy z innymi partnerami (tab. 3). Najczęściej wymieniane były organizacje pozarządowe, głównie związane z szeroko pojętą ochroną środowiska, ale także inne (np. sportowe, kulturalne). Najrzadziej (po jednym przypadku współpracy) wymienione były Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe oraz gminny ośrodek kultury. Najmniej partnerów w inicjatywach edukacyjnych mieli regionalni dyrektorzy ochrony środowiska (takie informacje przekazał jedynie Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska z woj. lubuskiego).

Tab. 2. Typy działań edukacyjnych zgłoszonych przez ankietowane podmioty*Table 2. Types of educational activities reported by the surveyed entities*

Typ działania edukacyjnego	Liczba inicjatyw
Akcje edukacyjne	86
sprzątanie lasu	36
inne akcje ekologiczne, np. sadzenie lasu	13
impreza plenerowa, np. marsz na orientację	5
akcje informacyjne	5
konkursy ekologiczne	27
Miejsca związane z edukacją	33
ścieżka dydaktyczna (tworzenie/prowadzenie zajęć/utrzymanie)	16
utworzenie arboretum	1
udostępnienie terenu do realizacji potrzeb edukacyjnych	5
tworzenie/utrzymanie infrastruktury edukacyjnej	2
przygotowanie wystaw	7
utrzymanie centrum ekologicznego	2
Zajęcia edukacyjne	91
edukacja ekologiczna	51
warsztaty edukacyjne (również dla nauczycieli)	13
spotkania edukacyjne/pogadanki	22
zajęcia przyrodnicze, wycieczki	3
organizacja kółek zainteresowań w szkołach	1
prace praktyczne, np. wykonanie budek lęgowych	1
Inicjatywy o charakterze naukowym	8
konferencje związane z ochroną przyrody	1
sesje naukowe, seminaria	2
szkolenia	5
Materiały edukacyjne	38
publikacje z zakresu edukacji przyrodniczej w gazecie	2
plakaty edukacyjno-promocyjne (wydanie i przekazanie)	34
broszury informacyjne	1
tablice informacyjne	1
Razem	256

Tab. 3. Współpraca edukacyjna ankietowanych podmiotów na rzecz/temat ochrony przyrody w Lasach Państwowych

Table 3. Educational cooperation of surveyed entities in favor / topic of nature protection in State Forests

Z kim współpracuje?	Podmiot zgłaszający inicjatywę			
	gmina	powiat	rdoś	park krajobrazowy
gmina	-	-	-	35 grup lokalnych gmin + 1 pojedyncza
powiat	2	-	-	-
regionalny dyrektor ochrony środowiska (rdoś)	1	1	-	-
park krajobrazowy	10	4	-	-
organizacja pozarządowa	52	41 + 7 grup lokalnych organizacji	2	64 + 4 grupy lokalnych organizacji
szkoły i przedszkola	15	4	-	5
uczelnia wyższa	1	-	-	14
centrum edukacji ekologicznej	3	-	-	2
gminny ośrodek kultury	-	1	-	-
lokalne media	-	-	-	4
Wodne Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe	-	1	-	-
wfośiw*	1	-	-	18
Państwowa Straż Pożarna	-	2	-	-
ochotnicza straż pożarna	-	2	-	-
firmy prowadzące działalność turystyczną	-	-	-	4
inne firmy	-	-	-	2
mieszkańcy gminy, w tym zaangażowani w ochronę przyrody i „lokalni ornitologzy”	2	-	-	8

* wojewódzki fundusz ochrony środowiska i gospodarki wodnej

Dyskusja i podsumowanie

Ochrona leśnej przyrody w Polsce jest zagadnieniem ważnym ze względu na bogactwo, jakie sobą reprezentuje (np. Grzywacz red. 2008). Realizowana jest różnymi drogami – poprzez powoływanie form ochrony przyrody, jak również poprzez prowadzenie proekologicznej gospodarki leśnej w Lasach Państwowych, co wpisuje się zarówno w definicję ochrony przyrody (Ustawa 2004 – art. 2.1), jak i w definicję trwale zrównoważonej gospodarki leśnej (Ustawa 1991 – art. 6.1.1a).

Zgodnie z pierwszą cytowaną ustawą, jednym z celów ochrony przyrody jest „kształtowanie właściwych postaw człowieka wobec przyrody przez edukację, informowanie i promocję w dziedzinie ochrony przyrody” (Ustawa 2004 – art. 2.2.7). Bez uwzględnienia tego elementu – jak wspomniano we wstępie – wysiłki podejmowane przez różne podmioty na rzecz ochrony leśnej przyrody mogą mieć mniejszą efektywność. Do prowadzenia działalności edukacyjnej, informacyjnej i promocyjnej w dziedzinie ochrony przyrody zobowiązane są „organy admini-

stracji publicznej, instytucje naukowe i oświatowe, a także publiczne środki masowego przekazu” (Ustawa 2004 – art. 4.3), dla innych podmiotów jest to działalność dobrowolna.

W opisanych w niniejszym artykule badaniach, pracownicy urzędów gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, starostw powiatów ziemskich, województw, jak również regionalni dyrektorzy ochrony środowiska i dyrektorzy parków krajobrazowych przedstawili swoje inicjatywy edukacyjne, związane z tematyką ochrony przyrody w Lasach Państwowych, które realizują lub zamierzają realizować we współpracy z innymi podmiotami (bez udziału Lasów Państwowych). Łącznie zgłoszono co najmniej 256 działań (tab. 1 i 2).

Można zauważyć, że opisane inicjatywy nie są równomiernie rozłożone na terenie Lasów Państwowych. Koncentrują się przede wszystkim na obrzeżach Polski, z wyjątkiem RDLP Białystok, Gdańsk, Krosno i Szczecinek. Wpływ na taki stan rzeczy może mieć kilka czynników. Po pierwsze – różne zaangażowanie ankietowanych w udzielenie odpowiedzi – część w ogóle nie wypełniła ankiety. Po drugie – różny kaliber problemów ekologicznych w zależności od regionu Polski, a zatem niejednakowe obiektywne potrzeby i pilność prowadzenia edukacji. Po trzecie – różny priorytet zagadnień ochrony przyrody i edukacji ekologicznej wśród ankietowanych podmiotów (czynnik subiektywny), co będzie przekładać się na zróżnicowane zaangażowanie w takie inicjatywy. Nie stwierdzono natomiast związku z regionalnym zróżnicowaniem udziału lasów prywatnych, ponieważ większa liczba inicjatyw edukacyjnych (dotyczących ochrony przyrody w Lasach Państwowych) zgłaszana była zarówno w województwach o niskim udziale lasów prywatnych (np. woj. lubuskie: 1,8% powierzchni lasów), jak i wysokim (np. woj. lubelskie: 41,1% – Raport 2017).

Połowa opisanych inicjatyw edukacyjnych przypisana została do nadleśnictw katowickiej, krakowskiej, lubelskiej i szczecińskiej regionalnej dyrekcji LP. W przypadku dyrekcji lubelskiej i krakowskiej duży wpływ na taką sytuację miały zgłoszenia ze strony dyrekcji tamtejszych parków krajobrazowych. Jak można zauważyć, dyrekcje parków krajobrazowych w ogóle zgłosiły najwięcej inicjatyw (34% wszystkich). Może wynikać to z faktu, że zgodnie z zapisami Ustawy o ochronie przyrody do zadań służby parków krajobrazowych należy „prowadzenie edukacji przyrodniczej w szkołach i wśród miejscowego społeczeństwa, a także promowanie wartości przyrodniczych (...) parku krajobrazowego” (Ustawa 2004 – art. 107.2.6). W przypadku gmin i powiatów, obowiązek prowadzenia działalności edukacyjnej i informacyjnej w zakresie ochrony przyrody też jest sformułowany (wspomniany na początku dyskusji art. 4.3 Ustawy o ochronie przyrody), jednak ze względu na fakt, że nie są to jednostki wyspecjalizowane w ochronie przyrody, tylko o szerokim spektrum działalności, nie traktują tego obowiązku aż tak priorytetowo (uśredniając). Inicjatyw ze strony gmin było wprawdzie 75 (29,3% wszystkich), a ze strony powiatów 60 (23,4%), jednak należy pamiętać, że ankiety zostały wypełnione przez znacznie większą liczbę respondentów, niż w przypadku ankiet dla parków krajobrazowych.

Inicjatywy edukacyjne przedstawione przez respondentów spoza Lasów Państwowych mają dość wszechstronny charakter. Obejmują nie tylko zajęcia i akcje edukacyjne, proponowane czy prowadzone w różnych formach, ale także infrastrukturę i materiały potrzebne do ich realizacji. Dodatkowo pojawiają się inicjatywy bardziej profesjonalne, jak np. konferencje, sesje naukowe czy szkolenia.

35,5% wszystkich inicjatyw stanowiły zajęcia edukacyjne, do których zaliczono następujące kategorie: edukacja ekologiczna; warsztaty edukacyjne (również dla nauczycieli); spotkania edukacyjne, pogadanki; zajęcia przyrodnicze, wycieczki; organizacja kółek zainteresowań

w szkołach; prace praktyczne (np. wykonanie budek lęgowych). Największy udział w tej grupie działań edukacyjnych miała edukacja ekologiczna – pojęcie dość ogólne, dodatkowo tak sformułowane, że nie mówi nic na temat formy zajęć. Pozostałe typy zajęć pod tym względem zostały dokładniej zdefiniowane. Można zauważyć, że preferowane są spotkania edukacyjne i pogadanki – zwłaszcza te drugie zakładają interaktywność pomiędzy nadawcą i odbiorcą (Czołnik 2007), co zwiększa efektywność przekazu. Jednak najbardziej efektywne zajęcia wiążą się z działaniami praktycznymi, aktywnymi (Mrowińska i Mrowiński 2007). W omawianej grupie przedsięwzięć edukacyjnych należałoby do nich zakwalifikować warsztaty oraz prace praktyczne, jak wykonanie budek lęgowych dla ptaków. Warto też zauważyć, że część warsztatów przyrodniczych przewidziano dla nauczycieli. Jest to bardzo dobre rozwiązanie, gdyż poprzez fakt, że nauczyciele przekazują potem tę wiedzę uczniom, wielokrotnie zwiększa się efekt edukacji ekologicznej społeczeństwa. Dodatkowo zwiększenie wiedzy i pewności siebie nauczycieli (że nie popełnią błędów bądź będą potrafili zrealizować tematy przyrodnicze) może odmienić negatywne zjawisko małej aktywności nauczycieli w organizacji zajęć terenowych dla uczniów (Referowska-Chodak 2013). Z punktu widzenia efektywności należy także pozytywnie ocenić większość inicjatyw edukacyjnych, które zakwalifikowano do grupy „akcje edukacyjne” (33,6% wszystkich inicjatyw), a w szczególności sprzątanie lasu, inne akcje ekologiczne, jak np. sadzenie lasu, jak również konkursy, wymagające zaangażowania ze strony odbiorcy. Najbardziej popularne w tej grupie działań sprzątanie lasu wywodzi się z ogólnoświatowej akcji sprzątania świata. W Polsce w 1994 roku zainicjowała ją Mira Stanisławska-Meysztowicz, założycielka Fundacji Nasza Ziemia (www.naszaziemia.pl), wymienianej wśród organizacji partnerskich w ankietach z dwóch gmin i jednego powiatu. Tego typu akcja ekologiczna przynosi nie tylko efekt dydaktyczny i wychowawczy, ale także rzeczowy (Czołnik 2007).

W prowadzeniu edukacji ważna jest infrastruktura, którą można wykorzystać. Respondenci najczęściej wymieniali inicjatywy związane ze ścieżkami dydaktycznymi (tworzenie, utrzymanie, prowadzenie zajęć). Jest to ważny i popularny środek dydaktyczny, który może być wykorzystywany przez odbiorców w sposób samodzielny (jest to wtedy edukacja bierna) lub z przewodnikiem (jest to wtedy edukacja czynna) (Czołnik 2007). Duże znaczenie ma także fakt, że są one zlokalizowane w środowisku przyrodniczym, co pozwala na bezpośredni kontakt z przyrodą i przez zaangażowanie zmysłów i emocji odbiorców zwiększa efektywność zajęć (Referowska-Chodak 2013). Drugim w kolejności, choć mniej popularnym działaniem, jest organizacja wystaw. Może to mieć związek z dużą liczbą realizowanych czy planowanych konkursów. Wystawy dają możliwość wyeksponowania prac konkursowych (Czołnik 2007). Podobnie, jak w przypadku ścieżki, wystawa może być zaliczana do biernej lub czynnej formy edukacji.

W kolejnej grupie inicjatyw edukacyjnych, obejmującej przygotowanie różnych materiałów informacyjnych, dominuje liczbowo pozycja związana z przygotowaniem plakatów edukacyjno-promocyjnych o treściach związanych z ochroną przyrody w lasach. Plakat uważany jest za syntetyczną formę przekazania komunikatu słowno-obrazkowego, gdzie krótkiej treści towarzyszy obraz, który powinien zrównywać się lub nawet przeważać powierzchniowo nad tekstem (Anderwald 2008). Warto zauważyć, że wizualizacja czyli opieranie się w edukacji na obrazach, pozwala na lepsze zapamiętywanie treści, a jest jeszcze zbyt mało wykorzystywane w nauczaniu w Polsce (Szpilska 2006).

Podmioty, które zgłosiły w ankietach inicjatywy edukacyjne, podały także partnerów tych działań. Można z jednej strony zauważyć, że w żadnym przypadku nie nawiązała się współpraca edukacyjna pomiędzy takimi samymi podmiotami (czyli gminy z gminą, powiatu z powiatem itd.), a z drugiej strony, że różnorodność partnerów znacznie przekroczyła bazową różnorodność respondentów ankiety.

Najwięcej partnerów w edukacji zgłosiły parki krajobrazowe – 161 (przy czym partnerzy mogli się powtarzać, w zależności od działania czy miejsca realizacji, dodatkowo byli indywidualni lub grupowi), następnie gminy – 87, powiaty – 63 i regionalni dyrektorzy ochrony środowiska – 2. W przypadku parków krajobrazowych ta współpraca obejmowała także najbardziej różnorodną grupę partnerów (gminy, organizacje pozarządowe, szkoły i przedszkola, uczelnie wyższe, centra edukacji ekologicznej, lokalne media, wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, firmy prowadzące działalność turystyczną (i inne) oraz lokalni mieszkańcy zaangażowani w ochronę przyrody).

Dominującym partnerem wszystkich typów respondentów były organizacje pozarządowe, zajmujące się głównie (lub między innymi) zagadnieniami ochrony środowiska czy ochrony przyrody. Należy podkreślić znaczenie tego społecznego ruchu, jako dużego wsparcia zarówno w ochronie przyrody, jak i edukacji ekologicznej. Realizuje to poniekąd założenia Konwencji z Aarhus (2003) dotyczące uspołecznienia procesu ochrony środowiska oraz szerokiego przekazywania informacji o środowisku. Wśród partnerskich organizacji stosunkowo najczęściej wymieniane były te o najdłuższych tradycjach i rozbudowanych strukturach w Polsce, a zatem Liga Ochrony Przyrody oraz Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze. Jednak znakomitą większość stanowiły organizacje lokalne. Warto dodać, że w 26 przypadkach partnerami w edukacji były lokalne koła łowieckie. Nie jest to rzadkość, jako inny przykład można podać zakrojony na szeroką skalę program edukacyjny „Ożywić pola” (www.ozywicipola.pl).

Wśród partnerów – przede wszystkim parków krajobrazowych – wymieniane były wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej (najczęściej ten z Krakowa). Są to instytucje finansujące projekty związane z ochroną środowiska, w tym z edukacją ekologiczną (Ustawa 2001 – art. 400a.1.32). Poza parkami krajobrazowymi jeszcze tylko w przypadku jednej gminy taka współpraca została zgłoszona. Być może wynika to z faktu, że instytucję finansującą nie traktowano jako partnera w edukacji i dlatego wymienione fundusze nie zostały częściej zgłoszone. Z drugiej strony być może wśród pracowników urzędów gmin/powiatów nie ma pełnej wiedzy odnośnie do możliwości dofinansowania projektów edukacji ekologicznej.

Warto jeszcze zauważyć, że w projekty edukacyjne bardzo rzadko (4 przypadki) angażowane były lokalne media. Tymczasem zgodnie z Narodową Strategią Edukacji Ekologicznej (2001), media mają bardzo duży wpływ na poziom wiedzy o stanie środowiska naturalnego.

Podsumowując wyniki i dyskusję należy stwierdzić, że zewnętrzne inicjatywy edukacyjne związane z tematyką ochrony przyrody w Lasach Państwowych są dość liczne, różnorodne i realizowane w szerokich partnerstwach. Nie wiadomo jednak do końca, w jaki sposób prezentowane są wspomniane treści. Stąd może warto byłoby, żeby leśnicy zainteresowali się tym tematem, szczególnie, że wiele sytuacji konfliktowych na styku leśnictwo-ochrona przyrody-społeczeństwo wynika z braku rzetelnej czy pełnej informacji. Taką pomoc i weryfikacja ewentualnych ewidentnych błędów u „konkurencji” (przy woli współpracy z jej strony) mogłaby znacząco wesprzeć działalność edukacyjną leśników. Z kolei z punktu widzenia opisanych w artykule respondentów ankiety, należałoby w przyszłych projektach edukacyjnych w większym stopniu wykorzystać współpracę z mediami: lokalną telewizją, radiem i prasą

(Strategia 2001), ale także możliwości internetu i portali społecznościowych, co zwiększyłyby zasięg i efektywność edukacji.

W artykule wykorzystano część wyników badań przeprowadzonych na zlecenie Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych (grant nr 28/2012, temat: „Oczekiwania i propozycje różnych grup społeczeństwa w zakresie ochrony przyrody i turystyki na terenach Lasów Państwowych do 2030 roku”)

Literatura

- Anderwald D. 2008. Jeśli potrafisz, stosuj plakat lub afisz! Sztuka plakatowania. Studia i Materiały CEPL w Rogowie, 17: 65-77.
- Chrzanowski T. 2017. Raport z działalności edukacyjnej Lasów Państwowych. Wyd. Państwowe Gospodarstwo Leśne Lasy Państwowe, Warszawa.
- Czołnik B. 2007. Formy edukacji leśnej. [W:] T. Chrzanowski (red.) ABC edukacji leśnej. Wyd. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa, 21-35.
- Denisiuk Z. 1993. Problemy ochrony przyrody na obszarach leśnych. Chronimy Przyr. ojcz. 49: 5-13.
- Grzywacz A. (red.) 2008. Zasoby przyrodnicze polskich lasów. Wyd. Polskie Towarzystwo Leśne, Cechy k. Kielc.
- Konwencja 2003. Konwencja o dostępie do informacji, udziale społeczeństwa w podejmowaniu decyzji oraz dostępie do sprawiedliwości w sprawach dotyczących środowiska. Dz. U. nr 2003.78.706.
- Mrowińska I., Mrowiński P. 2007. Metody edukacji leśnej. [W:] T. Chrzanowski (red.) ABC edukacji leśnej. Wyd. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa, 37-53.
- Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej. Przez edukację do zrównoważonego rozwoju 2001. Wyd. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.
- Pawłowski L. 2011. Rola monitoringu środowiska w realizacji zrównoważonego rozwoju. Rocznik Ochrona Środowiska 13: 333-346.
- Raport 2017. Raport o stanie lasów w Polsce 2016. Wyd. Centrum Informacyjne Lasów Państwowych, Warszawa.
- Referowska-Chodak E. 2013. Znaczenie edukacji leśnej w plenerze. Studia i Materiały CEPL w Rogowie, 34: 11-21.
- Referowska-Chodak E., Chodak K., Grzywacz A., Parzych S. 2015. Oczekiwania i propozycje różnych grup społeczeństwa w zakresie ochrony przyrody i turystyki na terenach Lasów Państwowych do 2030 roku. Moduł A: Ochrona przyrody. Sprawozdanie końcowe z tematu badawczego DGLP nr 28/12, złożone w siedzibie Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych w Warszawie (mat. niepublik.).
- Szpilska M. 2006. Raport krajowy na temat stanu „wizualizacji uczenia się” w Polsce (https://www.die-bonn.de/visual/polski/materialien/National%20report_Poland_pl.pdf).
- Ustawa 1991. Ustawa z dnia 28 września 1991 r. o lasach. Dz. U. nr 1991.101.444 (z późn. zm.).
- Ustawa 2001. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska. Dz. U. nr 2001.62.627 (z późn. zm.).
- Ustawa 2004. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody. Dz. U. nr 2004.92.880 (z późn. zm.).
- www.naszaziemia.pl – strona internetowa Fundacji Nasza Ziemia
- www.ozywicpola.pl – strona internetowa programu aktywnej edukacji ekologicznej „Ożywić pola”

Ewa Referowska-Chodak

Katedra Ochrony Lasu i Ekologii SGGW

ewa_referowska_chodak@sggw.pl